

MAATALOUDEN TALOUDELLISEN
TUTKIMUSLAITOKSEN
TIEDONANTOJA N:o 97

*THE AGRICULTURAL ECONOMICS
RESEARCH INSTITUTE, FINLAND
RESEARCH REPORTS, No. 97*

PERHEVILJELMISTÄ SUOMESSA JA MUISSA
POHJOISMAISSA

FAMILJELANTBRUKETS EKONOMISKA MÅLSÄTTNING
I NORDEN

HELSINKI 1983

Maatalouden taloudellisen
tutkimuslaitoksen

TIEDONANTOJA N:o 97

The Agricultural Economics
Research Institute, Finland

RESEARCH REPORTS, No. 97

PERHEVILJELMISTÄ SUOMESSA JA MUISSA
POHJOISMAISSA

FAMILJELANTBRUKETS EKONOMISKA
MÅLSÄTTNING I NORDEN

HELSINKI 1983

ISBN 951-9202-04-8

Helsinki 1983, Valtion painatuskeskus

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu
TORVELA, M., HEIKKILÄ, A-M. ja RYÖKÄS, M.: Perheviljelmät Suomen maataloudessa	5
TORVELA, M.: Perheviljelmämaatalouden päämäärästä ja taloudellisista edellytyksistä Pohjoismaissa	28
TORVELA, M.: Familjelantbrukets ekonomiska målsättning och finansiella förutsättningar i Norden	37

PERHEVILJELMÄT SUOMEN MAATALOUDESSA¹⁾

Matias Torvela, Anna-Maija Heikkilä ja Mikko Ryökäs

1. Perheviljelmäkäsité

Perheviljelmäkäsitéelle ei ole muodostunut täysin yksiselitteistä määritelmää. Määrittely riippuu usein asiayhteydestä tai olosuhteista, joissa kyseessä olevat viljelmät maataloustuotantoa harjoittavat. Suomessa on yleensä totuttu pitämään perheviljelmänä tilaa, jolla tehty työ perustuu viljelijäperheen omaan työpanokseen. Hieman laajennettuna perheviljelmä voidaan määritellä seuraavasti: Perheviljelmä on yksityiseen omistukseen perustuva maatilayritys, joka pääosiltaan hoidetaan viljelijäperheen työpanoksella ja jolta tällä tavoin pyritään saamaan pääasiallinen toimentulo perheelle.

Maatilalaki, joka on maatalouden rakennetta koskevista laeista keskeisin, sisältää säädökset valtion tuen myöntämisestä maatilatalouden investointeihin. Lain nojalla myönnettävät halpakorkoiset lainat ja korkohyvitykset pyritään kohdistamaan perheviljelmätyyppiin maatalouteen. Siten suuret tilat, joita ei voida hoitaa pääasiassa viljelijäperheen työpanoksella, jäävät yleensä maatilalain mukaisten toimenpiteiden ulkopuolelle. Lain soveltamisohjeissa viljelijäperheen työpanoksen suuruudeksi on täsmennetty 2.5 henkilön työpanos eli yhteensä 4 700 miestyötuntia vuodessa. Lainoituskelpoisen tilan enimmäiskokoa määrättäessä otetaan lisäksi huomioon tilan metsän tuotto.

Lainoituskelpoisen maatilalan vähimmäiskokoa koskevat vaatimukset ovat yhtenevät luopumisjärjestelmissä jatkamiskelpoiselle maatilalle säädettyjen tilakokovaatimusten kanssa. Vähimmäiskokovaatimus vaihtelee alueittain 5-8 peltohehtaariin. Tilan metsän tuotolle asetetaan myös vähimmäisraja. Pelto- ja metsäala voivat kuitenkin osittain korvata toisiaan. Säädös tilan vähimmäiskoosta ei ole ehdoton. Siitä voidaan poiketa mm. tilalla harjoitettavan erikoistuotannon vuoksi.

¹⁾ NJF:n työryhmälle keväällä 1983 tehty raportti.

Tilan vaatiman työpanoksen ohella otetaan siten perheviljelmää maatilalain nojalla määritettäessä huomioon tilan antama toimeentulo, taloudellinen asema ja olosuhteet sekä lisäksi henkilökohdaiset ominaisuudet. Näiden on oltava sellaiset, että ao. tapauksen tukemista valtion varoin on pidettävä tarkoituksenmukaisena.

Perheviljelmäkäsité sisältyy myös maatalouden ylituotannon su-pistamiseksi säädettyihin lakeihin. Kotieläintuotannosta annetun lain tarkoituksena on nautakarja-, sika- ja kanatalousyritysten koon kehittäminen siten, että tuotanto perustuisi perheviljel-mätyyppiseen maatilatalouteen. Toisena tavoitteena on tuotannon ohjaaminen markkinointitilanteen asettamat vaatimukset huomioon ottavalla tavalla. Laki säätelee tuotantoa uusien yritysten perustamista koskevan lupamenettelyn avulla. Luvan saanti riippuu eläinmäärästä, työpanoksesta ja peltoalasta.

2. Yleinen yhteiskunnallinen kehitys

Luonteenomaista suomalaisen yhteiskunnan kehitykselle on viime vuosina ollut voimakas koko kansantalouden rakenteellinen muutos. Siirtyminen agrariyhteiskunnasta teollisuusyhteiskuntaan on tapahtunut muutaman vuosikymmenen kuluessa. Kun esim. vuonna 1960 maan työllisestä työvoimasta toimi maa- ja metsätalouden parissa noin kolmannes oli vastaava määrä 1970-luvun lopulla runsaat 10 %. Valtaosa vapautuneesta väestöstä on siirtynyt palveluelinkeinojen piiriin. Samalla on tapahtunut muuttoliikettä maan eteläosiin ja kaupunkeihin (taulukot 1 ja 2).

Taulukko 1. Työllisten määrä toimialoittain vuosina 1960-80 (työvoimatilaston mukaan)

	1960	1965	1970	1975	1980
	1 000 henkilöä				
Työlliset yhteensä	2 121	2 155	2 126	2 221	2 203
Maatalous	608	542	404	277	200
" %	28.7	25.2	19.0	12.5	9.1
Metsätalous	139	106	77	52	53
" %	6.6	4.9	3.6	2.3	2.4
Jalostus	673	702	750	798	754
" %	31.7	32.6	35.3	35.9	34.2
Palvelut	699	805	895	1 094	1 176
" %	33.0	37.3	42.1	49.3	53.4

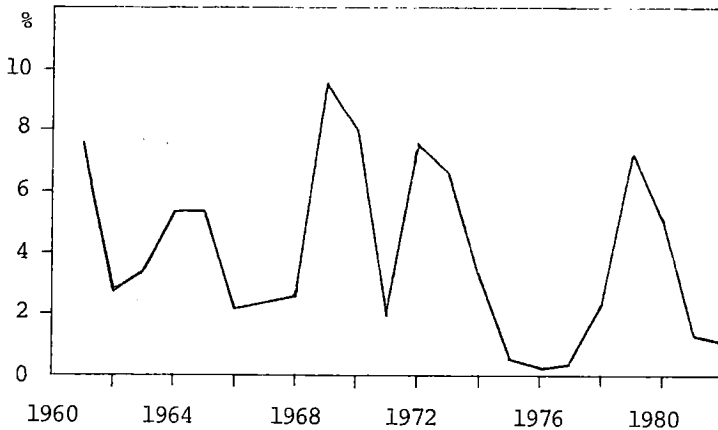
Taulukko 2. Väkiluku vuosina 1960-80

	Koko maa 1 000 henk.	Kaupungit 1 000 henk.	%
1960	4 336	1 707	38
1970	4 598	2 340	51
1980	4 788	2 865	60

Maatalouden osuus bruttokansantuotteesta oli vuonna 1960 runsaat 10 %, josta se on laskenut alle viiden prosentin. BKT:n jakauma vuonna 1980 ilmenee seuraavasta asetelmasta:

maatalous	4.8 %
metsätalous	5.5 %
teollisuus, kaivostoiminta	28.8 %
sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	3.2 %
rakennustoiminta	7.9 %
kuljetus, varastointi ja tieliikenne	7.1 %
kauppa	8.8 %
muut	33.9 %
	<hr/>
	100.0 %

Bruttokansantuotteen kasvu saavutti suurimmat arvonsa 1960- ja 1970-luvulla vuosikymmenten vaihteessa. Vuonna 1980 kasvu oli noin 5 % (kuvio 1).

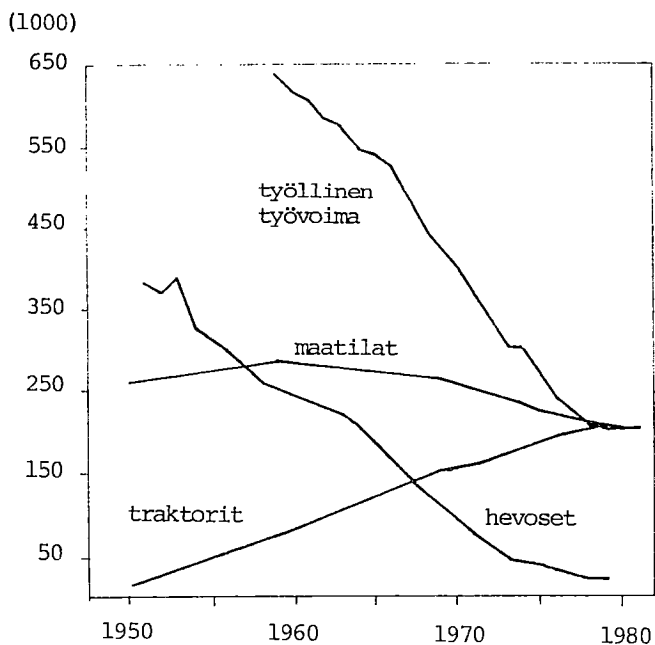

Kuvio 1. Bruttokansantuotteen kasvuprosentti vuosina 1960-82.

Työttömyys on 1960-luvun lopusta jonkin verran noussut. Työttömyysaste saavutti huippunsa vuonna 1978, jolloin työttömiä työntekijöitä oli runsaat 175 000 eli 7.5 % koko työvoimasta. Vuoteen 1980 mennessä työttömyysaste laski alle viiden prosentin. Saman aikaisesta kuitenkin inflaatioprosentti nousi vuoden 1979 8 prosentista 14 prosenttiin vuonna 1980.

3. Maatalouden kehitys vuosina 1960-1980

Maatalouden kehittyminen on ollut parina viime vuosikymmenenä voimakasta. Erityisesti maatalouden rationalisointiaste on kohonnut selvästi. Tilanne muutaman osatekijän osalta näkyy kuvioista 2, joka käsittää vuodet 1950-1980.

Kuvio 2. Maatilojen, hevosten ja traktoreiden lukumäärän sekä maatalouden työvoiman kehitys 1950-1980.

Maatalouden työllinen työvoima on pienentynyt kahdessakymmenessä vuodessa runsaasta neljänneksestä (28.7 % v. 1960) vajaaseen kymmeneen prosenttiin koko työvoimasta (9.1 % v. 1980). Hevos-ten lukumäärässä on samoin tapahtunut voimakasta laskua. Maati-
lojen luku on pienentynyt noin neljänneksellä. Samaan aikaan on traktorien lukumäärä kasvanut lähes kolminkertaiseksi, mikä ku-
vastaa maatalouden teknistymistä.

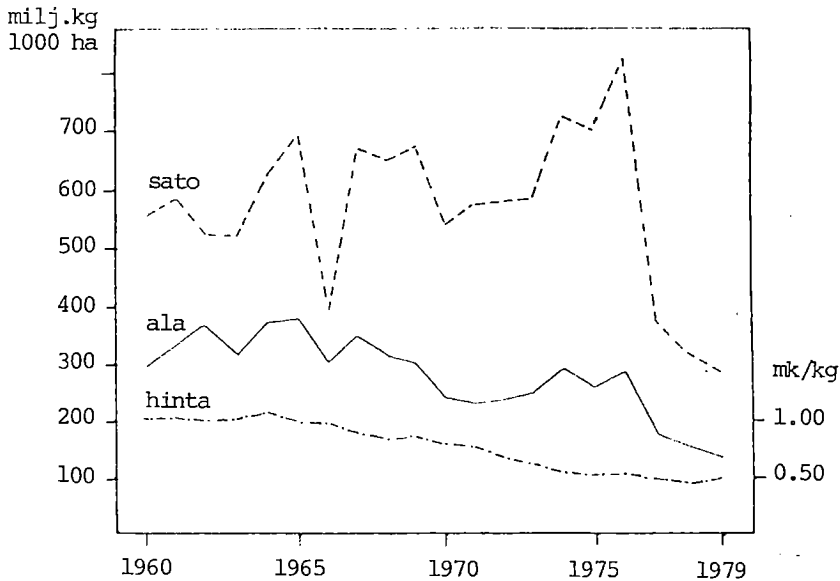
Maatalouden rakenteessa, tuotantosuunnissa ja rationalisointias-
teessa tapahtuneiden muutosten lisäksi on 1960- ja 1970-luvulla
todettavissa huomattava sato- ja tuotostasojen nousu. Esimerkiksi
lypsylehmien keskituotos oli vuosina 1956-60 2 770 l ja vuosina
1976-80 4 300 l vuodessa. Keskimääräinen ohrasato oli kyseisinä
ajanjaksoina 1 670 kg ja 2 730 kg hehtaarilta.

Puuttumatta tarkemmin eri tuotannonalojen laajuudessa ja tuotos-
tasoissa tapahtuneisiin muutoksiin seuraavassa esitetään vain
tärkeimpien tuotteiden omavaraisuuden kehitys. Kehitykseen ovat
luonnollisesti vaikuttaneet myös muutokset kulutuksessa.

Taulukko 3. Elintarvikeomavaraisuus vuosina 1960-80

	Tuotannon määrä % kulutuksesta		
	1960	1970	1980
Leipävilja	78	114	70
Maitotuotteet	126	126	128
Naudanliha	100	110	102
Sianliha	92	111	119
Kananmunat	121	138	151
Sokeri	27	29	60
Avomaan vihannekset		70	90

1960-luku oli lisääntyvän leipäviljan tuotannon aikaa. Suo-
tuisan sään ohella tähän vaikutti leipäviljan viljelyn koneel-
listuminen leikkuupuimurien yleistymisen myötä ja muu tekniikan
kehitys, mm. kylvölannoitin. Myös lannoitteiden käytöllä ja lan-
noitustekniikalla on osuutensa (rivilannoitus). Useat tilat
luopuivat lypsykarjasta ja viljanviljelyyn erikoistuneiden tilo-
jen määrä kasvoi. Suuntaus jatkui, vaikka leipäviljan reaalin
tuottajahinta laski 1960-luvulla selvästi (vrt. kuvio 3).

Kuvio 3. Leipäviljan kokonaissadon, viljelyalan ja vehnän reaalisen tuottajahinnan kehitys 1960-79.

Leipäviljan ylituotanto oli kuitenkin tilapäinen. 1970-luvulla alkoi ilmetä jatkuvaa ylituotantoa kananmunista ja sianlihasta samalla kun maidon ylituotanto lehmämäärän laskusta huolimatta jatkui. Sekä sianlihan että kananmunien kohdalla otettiin käyttöön uusia työtä säästäviä menetelmiä, mm. kanojen häkkikasvatus yleistyi ja nämä ovat osaltaan vaikuttaneet kehitykseen. Erikoiskasvien kuten sokerijuurikkaan ja öljykasvien viljely lisääntyi 1970-luvun lopulla niin, että leipäviljan viljelyala väheni ja omavaraisuusaste laski selvästi alle sadan. Nykyisen maatalouden tuotantopolitiikan tavoitteena on pyrkiä saavuttamaan leipäviljaomavaraisuus ja rajoittaa sika- ja kanatalouden ylituotantoa. Myös nykyistä maidontuotantoa pyritään asteittain alentamaan jonkin verran.

4. Maatalouspolitiikan tavoitteet ja keinot

Harjoitettavan maatalouspolitiikan tavoitteet ovat Suomessa kuten muissakin maissa vaihdelleet kulloinkin vallitsevien olosuhteiden mukaan. Alkujaan keskeisin maatalouspoliittinen tavoite oli elintarvikkeiden riittävän tuotannon turvaaminen kotimaassa. Myöhem-

min rinnalle nousi tulo- ja tehokkuustavoite. Viime vuosina maatalouspolitiikan tavoitteet ovat laajentuneet käsittämään myös ympäristö- ja aluepoliittisia kysymyksiä. Samalla ovat ristiriidat erilaisten tavoitteiden välillä tulleet entistä selvemmiksi.

Useista yrityksistä huolimatta Suomessa ei ole virallista pitkän aikavälin maatalouspoliittista tavoiteohjelmaa, mutta lukuisten komiteoiden ja työryhmien mietintöjen sekä lainsäädännön perusteella voidaan maatalouspolitiikan keskeisimpinä tavoitteina pitää seuraavia:

- tärkeimpien elintarvikkeiden omavaraisuus
- oikeudenmukaisen tulotason ja tulokehityksen turvaaminen viljelijöille
- maatalouden rakenteen kehittäminen
- riittävän maaseutuväestön säilyttäminen etenkin kehitysalueilla

Joustava maatalouspoliittinen ohjelma on toisaalta osoittautunut perustelluksi, koska maatalouspoliittiset tavoitteet ovat eräiltä osin muuttuvia.

Mainittu elintarvikeomavaraisuus tarkoittaa niitä tuotteita, joita maassa on mahdollisuus tuottaa rationaalisesti. Elintarvikkeiden omavaraisuustavoite sisältää nykyisin myös rajoituksia tuotannon määrälle. Yleensä on katsottu pienen ylituotannon olevan hyväksyttävissä. Maatalouden tuotantopoliittinen toimikunta asetti v. 1980 maidolle omavaraisuustavoiteeksi 115 % ja piti leipäviljalle asetettua 100 % omavaraisuutta liian alhaisena.

Tärkeimpien maataloustuotteiden hintoja on säädelty maataloustulolaeilla 1950-luvulta lähtien. Yleisesti lakien perusteella on korvattu maatalouden kustannusten nousu ja pyritty kehittämään viljelijöiden tuloja yleisen palkkatason nousun mukaan.

Vuonna 1983 voimaan tullut maataloustulolaki lupaa ensi kerran maatalouden harjoittajalle rationaalisesti hoidetulta ja täys-

työllisyyden antavalta tilalta saman tulotason kuin on ammattitaitoisella teollisuustyöntekijällä. Tämä on tosin esitetty vain tavoitteeksi ja kokemus osoittaa aikanaan, miten tavoite toteutuu.

Tulotasotavoitetta ja tuotantotavoitetta on ollut vaikea sovittaa keskenään, koska tuotannon volyymin lisääminen ei ole ollut mahdollista. Suurempi tilakoko olisi maatalouden suhteellisen alhaisen tulotason nostamiseksi tarpeen, mutta tilakoko on kasvanut verraten hitaasti.

Maatalouden rakenteen kehittämässä päätavoite on ollut elinkelpoisten tilojen lukumäärän lisääminen. Tehokkuustavoite ei ole maatalouspolitiikassa ollut kaikin ajoin kovinkaan korostetusti esillä, sillä mm. maatalousväestön vähenemisen osalta tavoite on toteutunut ilman erityisiä toimenpiteitä. Viime aikoina on esitetty, että tilojen lukumäärä ja maatalousväestö olisi säilytettävä lähes nykyisellä tasolla. Tätä puoltaa mm. maamme nykyinen työllisyystilanne.

Erilaisten maatalouspoliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi käytetyt keinot voidaan ryhmitellä seuraavasti: hinta- ja tulopolitiikka, tuotantopolitiikka, rakennepolitiikka ja aluepolitiikka.

Hintapolitiikka on ollut ehkä tärkein maatalouspolitiikan väline. Ensimmäiset hintajärjestelmät, joiden tuli olla apuvälineitä maataloustulossa tapahtuneiden muutosten seuraamisessa ja maataloustulon ohjaamisessa halutulle tasolle, otettiin käyttöön 1950-luvun alussa. Lakisäätteisiä nämä järjestelmät ovat olleet vuodesta 1956 lähtien. Maataloustulolait säätelevät paitsi viljelijöiden tulotason seuraamista ja tavoitehintojen määrittämisestä myös hintapolitiittista tukea.

Tuotantopoliittisista keinoista ovat tuotantoa rajoittavat toimenpiteet olleet hallitsevia jo pitkään. Kotieläintuotteiden ylituotantoa on koetettu supistaa mm. lehmien teurastuspalkkioilla, kanojen haudontarajoituksilla, suurtuotantoa rajoittamalla ja

soveltamalla tuotantokattoa ja markkinointimaksua. Lisäksi pelto-
viljelyn supistamiseksi on käytetty kesannointipalkkioita ja
solmittu pellonvaraus sopimuksia. Jälkeenpäin voidaan todeta, että
lukuisat samansuuntaisen vaikutuksen omaavat toimenpiteet olisi
ilmeisesti voitu korvata yksinkertaisemmalla ja mahdollisesti
tehokkaammalla tuotannonohjausjärjestelmällä.

Maatalouden rakennepolitiikan keskeisin väline on maatilalaki.
Lain tavoitteena on maatalouden rakenteen kehittäminen ja maati-
latalouden toimintaedellytysten parantaminen mm. tilakokoa suu-
rentamalla ja maatilojen pirstomista ehkäisemällä. Siten rakenne-
tavoite on osittain ristiriidassa maaseudun asuttamiseen liitty-
vien tavoitteiden kanssa.

Aluepolitiikalla pyritään maaseutuväestön määrän säilyttämiseen
suunnilleen nykyisen suuruisena etenkin harvaanasutuilla alueilla.
Toisaalta on todettu, ettei maatalous yksinään ole vastuussa
maaseudun asuttuna säilyttämisestä. Aluepolitiikan välineenä on
käytetty lähinnä maatalouden aluetukea, jolla pyritään tasaamaan
luonnonoloista aiheutuvia tuloeroja eri osissa maata.

5. Maatalouden rakenne

Maatalouden rakennetta kuvastanee selvimmin eri kokoisten tilo-
jen määrä ja rakennekehitystä tilamäärän muutos.

Taulukko 4. Tilojen jakaantuminen suuruusluokkiin peltopinta-alan
mukaan.

Viljelty pelto- pinta-ala ha	1959		1980		Muutos 1959-1980	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
2 - 5	101 173	35.5	48 771	23.9	-52 402	-51.8
5 - 10	101 848	35.7	69 172	33.9	-32 676	-32.1
10 - 15	44 702	15.7	36 605	17.9	-8 097	-18.1
15 - 30	30 153	10.6	37 794	18.5	+7 641	+25.3
30 - 50	5 330	1.9	8 753	4.3	+3 423	+64.2
50 - 100	1 335	0.5	2 566	1.3	+1 231	+92.2
100 -	237	0.1	387	0.2	+150	+63.3
Yhteensä	284 778	100.0	204 048	100.0	-80 730	-28.3
Keskimäärin	9.1 ha		11.9 ha			

Maatilojen kokonaismäärä on vähentynyt vuosina 1960-80 lähes 30 prosentilla. Pienimpien tilojen luku on laskenut kaikkein selvimmin. Vaikka kaikkien yli 15 peltohehtaarin suuruusluokkien tilamäärä on lisääntynyt, keskipeltoala on kasvanut verraten hitaasti (taulukko 4).

Tilojen lukumäärän selvä vähentyminen ja yritysköön kasvu näkyy myös kotieläinyksiköiden kokojakaumassa. Yrityskoko on kasvanut sekä maidon että kananmunien tuotannossa, mutta erityisen selvästi sianlihaa tuotettaessa (taulukko 5).

6. Maatalouden alueellinen jakaantuminen

Ilmastollisten olojen vuoksi voimaperäisin kasvinviljely on keskitynyt maan etelä- ja lounaisosiin. Nurmikasvien lisäksi vain perunaa voidaan viljellä koko maassa. Myös ohra menestyy paikoin pohjoisimmassa Suomessakin. Keski-Suomessa yleistyvät näiden lisäksi ruis ja kaura sekä etelämmäksi siirryttäessä kevätvehnä ja soke-rijuurikas. Etelärannikon tuntumassa voidaan viljellä myös syysvehnää sekä öljy- ja palkokasveja.

Maidontuotanto on kotieläintuotannon haaroista tasaisimmin jakaantunut maan eri osiin. Etelä-Suomi on menettänyt suhteellista osuuttaan maidontuotantoalueena, mutta edelleen siellä on lehmistä yli kolmannes (kuvio 4). Vuonna 1960 osuus oli runsaat 40 %. Vastavasti kaikki pohjoisemmat alueet ovat tasaisesti lisänneet omaa osuuttaan. Kulutusmaidon saannin turvaaminen Etelä-Suomessa, missä kulutus on suurinta, edellyttää huomattavien täydennysmaitomäärien kuljettamista Etelä-Pohjanmaalta ja Itä-Suomesta.

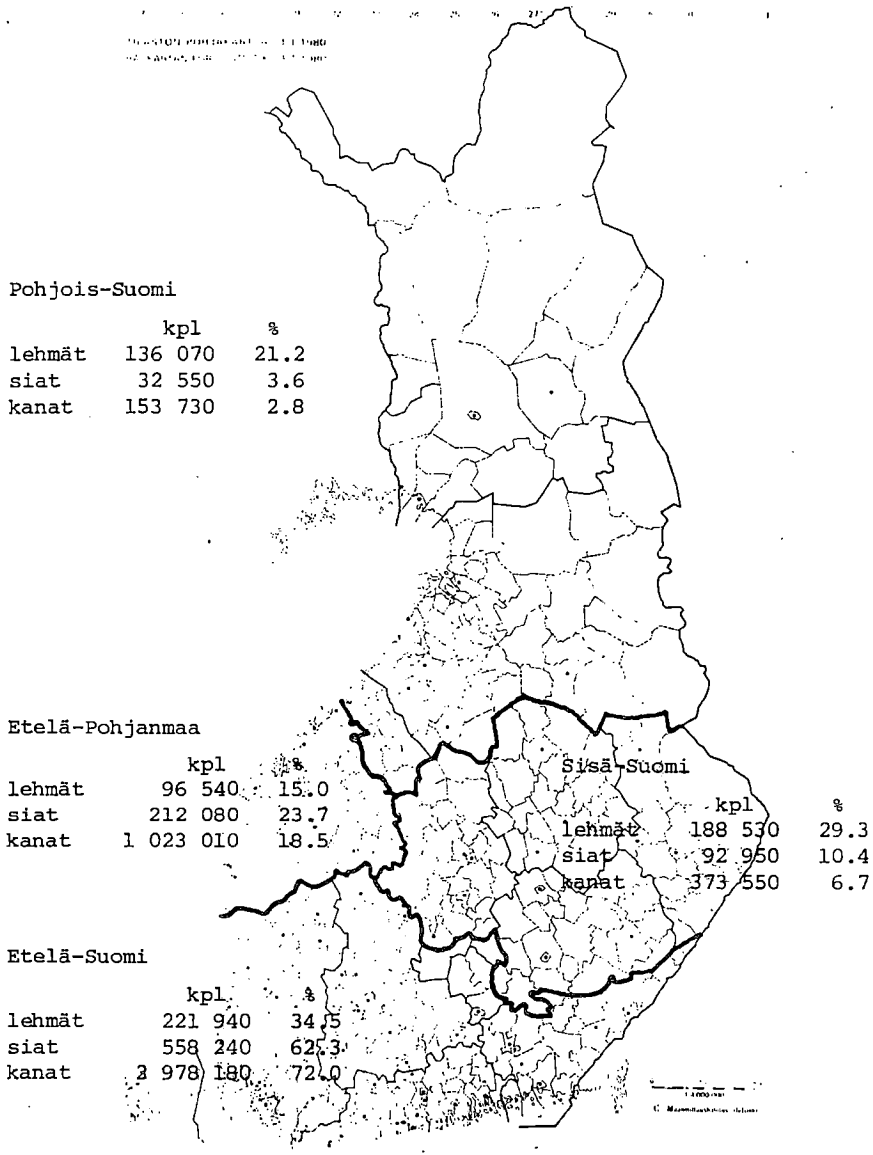
Sika- ja kanatalous ovat sen sijaan keskittyneet etelään (kuvio 4). Etelä-Suomen lisäksi Etelä-Pohjanmaa on merkittävää sianlihan ja kananmunien tuotantoaluetta. Koko maan sioista siellä on lähes neljännes ja kanoista lähes viidennes. Rehuntuotantomahdollisuudet rajoittavat kyseisten tuotantosuuntien yleistymistä Pohjois-Suomessa, missä nautakarjatalous on pääasiallisin tuotantosuunta.

Taulukko 5. Maatilojen jakautuminen karjojen koon mukaan

<u>Maitotilat</u>	Tiloja			
	1959		1980	
Lehmiä	kpl	%	kpl	%
1 - 4	225 000	73.2	27 566	32.3
5 - 9	73 900	24.0	34 230	40.2
10 - 19	7 600	2.5	20 365	23.9
20 - 29	400	0.1	2 609	3.1
30 -	200	0.1	426	0.5
Yhteensä	307 000	100.0	85 196	100.0
Keskimäärin			7.5 lehmää/tila	

<u>Sikatilat</u>	Tiloja			
	1959		1980	
Sikoja	kpl	%	kpl	%
1 - 9	105 000	98.2	3 400	25.3
10 - 19	1 300	1.2	2 039	15.2
20 - 49	400	0.4	3 396	25.3
50 - 99	200	0.2	2 022	15.1
100 - 499			2 403	17.9
500 -			167	1.2
Yhteensä	106 900	100.0	13 427	100.0
Keskimäärin			67 sikaa/tila	

<u>Kanatilat</u>	Tiloja				
	1959		1980		
Kanoja	kpl	%	kpl	%	
1 - 49	157 400	89.9	12 386	54.6	
50 - 199	16 200	9.2	4 505	19.9	
200 - 499	1 400	0.8	2 851	12.6	
500 -	100	0.1	500-999	1 599	7.0
			1000-	1 346	5.9
Yhteensä	175 000	100.0	22 687	100.0	
Keskimäärin			244 kanaa/tila		

Kuvio 4. Kotieläinten lukumäärät alueittain vuonna 1980.

7. Työvoima ja työpanos

Maatalouteen käytetty työpanos on laskenut 1960- ja 1970-luvulla noin 4 % vuodessa. Maatiloilla työskenteli vuonna 1980 noin 322 000 viljelijää ja tämän puolisoa, runsaat 108 000 muuta viljelijäperheen jäsentä ja noin 19 000 palkattua työntekijää. Viljelijäperheen jäsenten työpanos maataloudessa oli tällöin noin 65.5 milj. työpäivää ja palkatun työvoiman 3.3 milj. työpäivää. Palkatun työvoiman osuus oli siten vain vajaat 5 % koko työpanoksesta. Viljelijä ja hänen perheenjäsenensä tekivät lisäksi metsätaloustöitä 6.8 milj. työpäivää ja muita maatalouden ulkopuolisia töitä kotitaloustyötä lukuunottamatta 7.0 milj. työpäivää.

8. Omistussuhteet

Seuraavssa tarkastellaan maatilojen omistussuhteita peltomaan omistuksen perusteella. Muut maankäyttölajit on jätetty tarkastelun ulkopuolelle niiden vähäisen merkityksen vuoksi (taulukko 6).

Taulukko 6. Yli 1 peltoha:n maatilojen pellon jakauma eri omistajaryhmille vuonna 1979.

	1 000 ha	%
Yksityiset ¹⁾	2 435.0	98.5
Osakeyhtiöt, osuuskunnat yms.	10.9	0.4
Valtio	14.2	0.6
Kunnat, kuntainliitot	8.7	0.4
Seurakunnat, säätiöt yms.	3.7	0.1
Yhteensä	2 472.5	100.0

¹⁾ Mukaanlukien perikunta ja perheyhtiö

Omistussuhteissa ei ole tapahtunut huomattavia muutoksia, sillä maatilat ovat perinteisesti olleet yksityisten omistuksessa. Jos tarkastellaan pelkästään yksityisten omistamaa maatalousmaata, voidaan todeta perikuntien ja perheyhtiöiden omistaman osuuden vähitellen lisääntyneen.

9. Oma ja vieras pääoma

Maatalousomaisuuden arvon määrittäminen on erittäin ongelmallista, eikä siihen tässä yhteydessä ole voitu puuttua muuten kuin viittaamalla joihinkin tutkimuksiin artikkelin lopussa.

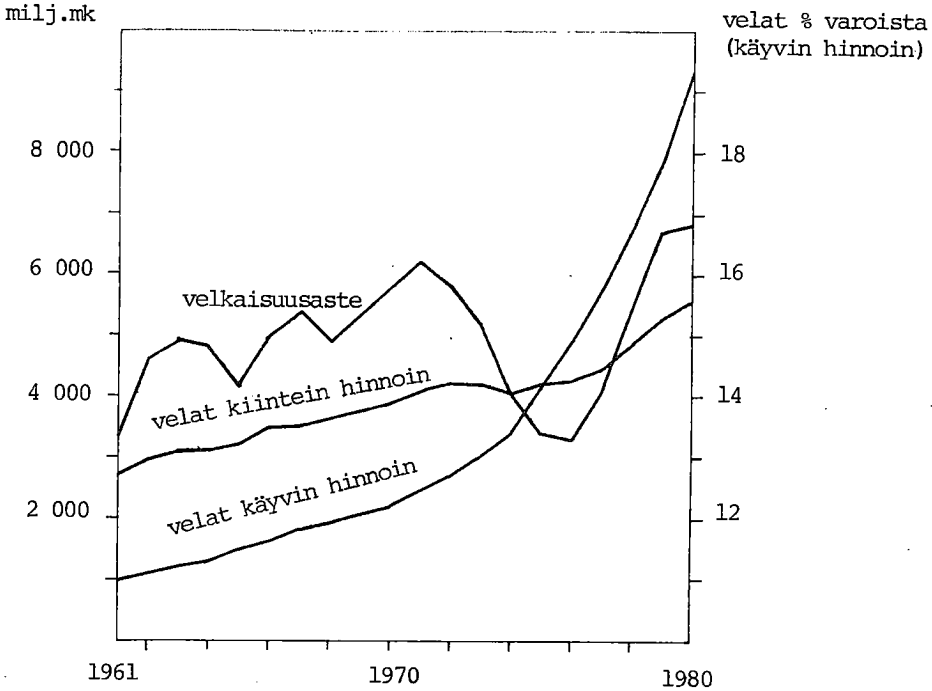
Maa on huomattavin omaisuusryhmä koko maatalouselinkeinon pääomakannasta. Sen ohella on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana kasvaneet koneiden ja kaluston sekä salaojitusten osuus (taulukko 7).

Taulukko 7. Maatalouden eri omaisuusryhmien osuudet koko pääomakannasta vuosina 1961-80 (IHAMUOTILA 1983).

Omaisuusryhmä	Osuus koko pääomakannasta %				
	1961	1965	1970	1975	1980
Maa	36.5	37.4	37.9	40.1	41.2
Salaojitukset	2.3	2.7	3.5	4.3	5.5
Rakennukset	22.7	20.3	19.5	18.9	17.0
Kiinteistö yht.	61.5	60.4	60.9	63.3	63.7
Koneet ja kalusto	14.4	14.9	16.0	18.5	18.7
Kotieläimistö	15.6	15.1	14.8	11.2	11.8
Varastot	7.0	8.0	6.9	6.0	4.9
Tilisaatavat	1.6	1.7	1.5	1.0	1.1
Irtaimisto yht.	38.5	39.6	39.1	36.7	36.3
Pääomakanta yht.	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Pääomakanta milj. mk	7301.2	10292.1	14253.0	31946.7	55453.3

Verotilastojen mukaan maatalouden investointimenot olivat vuonna 1980 keskimäärin 13 100 mk/tila. Tästä oli koneiden ja kaluston osuus 76 %, rakennusten 18 % ja salaojien yms. 6 %. Edellä mainittujen kohteiden lisäksi viljelijät investoivat pelto- ja metsämaan ostoon, sisärosuuksien lunastamiseen, metsätalouden parannuksiin, asuinrakennuksiin ja hieman muuhun yritystoimintaan. Näiden osuus on vajaa puolet edellä mainituista maatalouden investoinneista.

Käyvin hinnoin laskettuna maatalouselinkeinon velkapääoma on vuodesta 1961 kohonnut vuoteen 1980 mennessä lähes kymmenkertaiseksi, mutta reaaliarvo noin kaksinkertaiseksi. Velkaisuusaste on kohonnut noin 13 prosentista 17 prosenttiin ollen pienin 1970-luvun puolivälissä (kuvio 5).

Kuvio 5. Maatalouselinkeinon vieraan pääoman kanta sekä velkaisuusprosentti vuosina 1961-80 käyvin ja kiintein (vuoden 1975) hinnoin (IHAMUOTILA 1983).

Verotilastojen tuotantosuunnittainen tarkastelu osoittaa, että velat ovat selvästi suurimmat intensiivistä maataloutta eli mm. sikataloutta harjoittavilla tiloilla. Tilakokoluokittain pienin velkamäärä hehtaaria kohden on alle 10 hehtaarin tiloilla ja suurin 20-30 hehtaarin tiloilla.

Vuoden 1980 luottokantatilaston mukaan maa- ja metsätalouden kokonaisluottokanta oli noin 10.1 mmk. Pankkien osuus luotoista oli noin 2/3 ja valtion vajaa kolmannes. Vakuutuslaitosten ja muiden rahoituslaitosten osuus on varsin pieni etenkin maatalouden osalta.

Valtiolta maatilatalouden investointeihin saatava tuki perustuu edellä mainittuun vuonna 1977 voimaan tulleeseen maatilalakiin. Vuonna 1980 myönnettiin maatilalainoja valtion varoista noin 470 mmk. Korkotukilainoja myönnettiin maatilalain nojalla noin 275 mmk.

Käytettävissä olevien valtion lainavarojen riittämättömyys on vaikeuttanut lainoituksen tarkoituksenmukaista hoitamista koko maatilalain voimassaoloajan.

Maatilalain nojalla myönnettävistä lainoista on Etelä-Suomessa valtaosa korkotukilainoja (v. 1980 74 %) ja Pohjois-Suomessa valtion lainoja (v. 1980 79 %). Tärkeimmät lainoitukskohteet ovat rakentaminen, maanosto ja sisärosuuksien lunastaminen.

10. Maatilatalouden tulot ja menot

Vuonna 1980 viljelijäperheet saivat keskimäärin runsaat 2/3 bruttotuloistaan maataloudesta, noin 17 % puun myynnistä ja noin 15 % sivuansioina ja muina tuloina. Veronalaiset maatalouden bruttotulot olivat tuolloin keskimäärin 72 000 mk/tila. Maatalouden osuus tuloista on viime vuosikymmeninä kasvanut metsätalouden osuuden kustannuksella. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että Suomen oloissa maatalouden investointeihin käytetään metsästä saatuja tuloja. Sivuanasiat puolestaan ovat välttämättömiä pienviljelmien haltijoille.

Jos lasketaan eri lähteistä saatujen rahatulujen ja niitä vastaavien menojen erotus, havaitaan, että maatalouden osuus viljelijöiden ansion muodostajana on edellä mainittua pienempi. Rahamenot suhteessa rahatuloihin ovat nimittäin maataloudessa selvästi suurimmat.

Maatalouden kokonaislaskelman mukainen kustannusrakenne kuvaa maatalouden menojen muodostumista:

Väkirehut	23.6 %
Lannoitteet ja kalkki	13.2 %
Tarvikekustannus yhteensä	52.4 %
Palkkakustannus	4.4 %
Kone- ja kalustokustannus	22.5 %
Rakennuskustannus	8.2 %
Korkokustannus	4.7 %
Yleiskustannus	7.8 %

Tarvikkeiden hankintaan kuuluu nykyisin yli puolet yhteenlaske-
tuista menoista. Meno-osuudet ovat 1960-luvun alusta muuttuneet
siten, että tarvikemenojen sekä kone- ja kalustomenojen osuus on
kasvanut ja vieraan työvoiman palkkausmenojen sekä rakennusmenojen
osuus on supistunut. Tarvikemenoista etenkin rehumanot ovat
tuntuvasti nousseet. Verotilastojen mukaiset maatalouden menot
olivat vuonna 1980 keskimäärin 51 400 mk/tila.

Maatalouden tulojen ja menojen erotukseksi jäi vuoden 1980 verotuk-
sen mukaan keskimäärin 20 500 mk/tila (kaikki tilat). Kun summaan
lisätään metsätalouden puhdas tulo ja siitä vähennetään maatilata-
louteen kohdistuvien velkojen korot, jää viljelijäperheen käyttöön
keskimäärin 23 300 mk/tila. Tilakokoluokassa 10-20 ha kyseinen tulo
on noin 30 100 mk/tila ja 20-30 ha:n tiloilla 46 300 mk/tila. Tuo-
tantosuunnittainen vertailu osoittaa sikatilojen saavuttaneen tilaa
kohti parhaan tuloksen, hehtaarikohtaisissa luvuissa ei ole suurta
eroa kotieläintilojen kesken. Sikatilojen suuret korkomenot pie-
nentävät eroa, joka muuten syntyisi nauta- ja siipikarjatiloihin
nähdessä. Viljelijäperheiden toimeentulon ja maatalouden kannattavuus-
den osalta viitataan myös kirjanpitoloksiin, joita tässä ei ole
käsitelty. Kirjanpitolokien tulokset edustavat jonkin verran kaik-
kien tilojen keskiarvoa parempaa tasoa.

11. Metsä- ja sivuansiotalous

Metsätalous on Suomen maatilataloudessa kasvinviljelyn ja karjata-
louden ohella kolmas tärkeä osa-alue. Maanviljelijämetsänomistajia
oli 1980-luvun alussa noin 180 000, yksityisiä metsänomistajia
kaikkiaan noin 360 000. Metsämaa jakaantui eri omistajaryhmien
kesken taulukon 9 mukaisesti.

Taulukko 9. Metsien omistussuhteet

Omistajaryhmä	Metsäala	
	milj. ha	%
Maatilat	7.4	37
Yksityiset metsätilat	5.3	27
Valtio	4.8	24
Yhtiöt	1.6	8
Kunnat, seurakunnat yms.	0.8	4
Yhteensä	19.9	100

Kahden viime vuosikymmenen aikana merkittävin muutos omistussuh-teissa on tapahtunut maanviljelijöiden ja metsätilan omistajien välillä. Vuonna 1969 viljelijät omistivat hieman yli puolet met-säalasta ja metsätilan omistajat 14 %. 1960-luvulla viljelijöiden osuuden pieneneminen oli jonkin verran hitaampaa kuin 1970-luvulla. Muutos on tapahtunut pääasiassa perinnönjakojen ja sukupolvenvaihdosten yhteydessä. Nykyisin pyritään eri tavoin säilyttämään met-sämaata viljelijöiden omistuksessa.

Siitä huolimatta, että metsiä on siirtynyt pois viljelijäväestöltä, jokaista maatilaa kohti oli metsää vuonna 1980 33.2 ha. Metsää omistavien tilojen keskimetsäala oli vuonna 1959 30.1 ha ja vuonna 1980 35.5 ha. Keskimetsäala oli suurin Lapissa 78.8 ha ja pienin Varsinais-Suomessa 18.3 ha. Pohjois-Suomessa puuston vuosikasvu on kuitenkin hyvin alhainen. Kun pinta-alojen lisäksi otetaan huomioon metsän kasvu, voidaan metsän taloudellinen merkitys todeta suurim-maksi Keski- ja Itä-Suomen maataloilla.

Edellä todettiin jo, että maatilatalouksien bruttotuloista met-sätulot muodostavat melko vähäisen osan, mutta merkitys korostuu nettotulonmuodostusta tarkasteltaessa. Tarkkoja laskelmia ei ole tehty, mutta metsätulojen osuuden maatalojen nettotuloista on mm. kirjanpitotilojen tulosten mukaan arvioitu kohoavan keskimäärin 20-30 %. Alueelliset ja tilakohtaiset erot ovat kuitenkin suuret.

Tilastojen mukaan vuonna 1959 tehtiin maataloilla metsätöitä kes-kimäärin 590 tuntia tilaa kohti, josta noin puolet tilan ulkopuo-lella. Maatalojen kokonaistyöpanoksesta metsätyöt muodostivat tuolloin noin 11 %. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin metsätöitä tehtiin tilaa kohti enää 320 tuntia, josta noin neljännes tilan ulkopuolella. Maatalojen kokonaistyöpanoksesta metsätyöt olivat noin 7 %.

Koska maatalojen keskipeltoala on verraten pieni, sivuansioiden hankkiminen joko tilan metsästä, maatalouden liitännäiselinkei-noista tai tilan ulkopuolelta on Suomessa suhteellisen yleistä.

Sen mukaan, kuinka suuren osan maatilatalouden nettotulot muodostavat viljelijän ja puolison kaikista tuloista oli viljelyksessä olleiden yli 2 peltohehtaarin tilojen jakauma vuonna 1980 seuraava:

maatilatalouden tulot	tilajakauma
0-24 %	23.7 %
25-49 %	11.9 %
50-74 %	13.7 %
75-100 %	50.7 %

Maataloustuotteiden tuotannosta pääosa tapahtuu kuitenkin tiloilla, joiden viljelijät saavat maatilataloudesta pääasiallisen toimeentulonsa. Esimerkiksi maidosta tuotetaan noin 80 % tiloilla, joissa maatilatalouden tulojen osuus viljelijän ja puolison veronalaisista tuloista on yli puolet. Vastaava luku sianlihan osalta on 70 %, kananmunien 72 % ja kasvinviljelytuotteiden osalta keskimäärin 58 %. Maaseudun elinvoimaisuutta ajatellen osa-aikaisilla maataloilla on Suomessa kuitenkin keskeinen merkitys.

12. Sukupolvenvaihdos

Sukupolvenvaihdos merkitsee paitsi huomattavaa investointia nuorelle viljelijälle myös luopujan taloudellisen tilanteen muuttamista. Luopumisjärjestelmän eläkkeet - sukupolvenvaihdoseläke ja luopumiseläke - ovat olleet voimassa vuodesta 1974 lähtien. Niiden tarkoitus on edistää perheviljelmien säilymistä ja muodostumista sekä jouduttaa niiden siirtymistä nuorille viljelijöille, edistää huonon pellon poistumista maataloustuotannosta ja turvata luopujan toimeentulo tilakaupan jälkeen.

Sukupolvenvaihdoseläke on tarkoitettu viljelijälle, joka ei ole vanhuuseläkkeellä, jolla on jatkamiskelpoinen tila ja mahdollisuus saada nuorempi, ammattitaitoinen jatkaja. Eläke edellyttää maatalouden harjoittamisen lopettamista ja tilakokonaisuuden luovuttamista seuraajalle, jonka edellytetään kaupan jälkeen asuvan tilalla.

Luopumiseläke tulee kysymykseen, jos tila on pieni, pellot sopivat metsitettäväksi, tila kuuluu pellonvarausjärjestelmän piiriin tai tilalla ei ole jatkajaa. Eläkkeen voi saada myös jo työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeellä oleva henkilö. Eläke edellyttää ammatista luopumista ja peltojen myyntiä tai metsitystä. Myytävät pellot siirtyvät pääsääntöisesti lisäalueeksi toiselle tilalle. Edellä olevasta käy ilmi, että luopumisjärjestelmiin liittyy myös tuotanto- ja rakennepoliittisia tavoitteita sosiaalipoliittisten tavoitteiden lisäksi.

Eläkkeet turvaavat luopujan taloudellista asemaa, luovutuksensaajalla on puolestaan tietysin edellytyksin mahdollisuus saada valtion lainaa tai korkotukilainaa tilan kauppahinnan maksamista varten. Jos laina myönnetään, kaupasta ei tarvitse maksaa leimaveroa. Nuorille viljelijöille voidaan myöntää myös tiettyjä helpotuksia sisärosumus-, maanosto- sekä rakentamislainojen takaisinmaksamisessa.

13. Perheviljelmien tulevaisuudennäkymiä

Perheviljelmän määritelmän keskeisimmiksi kohdiksi todettiin alussa yksityisomistus ja tilan töiden tekeminen viljelijäperheen työvoimalla. Suomen maatalouden perustan muodostavat epäilemättä tulevaisuudessakin itsenäiset, yksityisomistuksessa olevat maatilat. Koska maatilojemme keskikoko on varsin pieni, suurin osa niistä pystytään hoitamaan ilman palkattua työvoimaa. Tilakoko on kasvanut varsin hitaasti siitä huolimatta, että rakennepolitiikalla on jo runsaan kahdenkymmenen vuoden ajan ollut tavoitteena kasvattaa maatalousyritysten kokoa. Kun otetaan huomioon nykyiset aluepoliittiset tavoitteet ei oleellista muutosta vallinneeseen kehitykseen ole odotettavissa. Siten voidaan olettaa, että Suomen maatalous voidaan tulevaisuudessakin määritellä rakenteeltaan perheviljelmävaltaiseksi.

Pienten tilojen runsaslukuisuudesta - etenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa - on seurauksena, etteivät tilat aina pysty turvaamaan viljelijäperheelle täyttä työllisyyttä ja riittävää toimeentuloa. Koska yrityskoon suurentamismahdollisuudet ovat rajalliset, tällaisten tilojen elinkelpoisena säilyminen edellyttää sivuansiomahdollisuuksien kehittämistä.

Metsä on perinteisesti ollut viljelijäväestölle investointien rahoituslähde ja lisäänsioiden hankintapaikka. Metsämaan siirtyminen viljelijäväestön omistuksesta lisääntyvässä määrin muille yksityisille rajoittaa tätä sivuansioden hankintamahdollisuutta. Vuoden 1983 alkupuolella voimaan tulleella perintökaaren muutoksella, jolla pyritään estämään tilojen pirstoutumista, voitaneen nykyistä kehitystä jonkin verran hidastaa. Parantamalla sukupolvenvaihdokseen liittyvien halpakorkoisten lainojen saantimahdollisuutta voidaan myös hidastaa metsämaan siirtymistä metsätilallisten omistukseen.

Maatalouden liitännäiselinkeinot työllistävät arvioiden mukaan nykyisin runsaat 40 000 henkeä ja toiminta on laajenemassa voimakkaasti. Maataloustuotannon ohella harjoitetaan mm. puutarhatuotantoa, kalanviljelyä, maatilamatkailua ja turkistarhausta. Liitännäiselinkeinojen tukeminen on kuitenkin nykyisellään varsin hajanaista ja neuvonta puutteellista. Nämä epökohdat vaativat korjausta, jotta liitännäiselinkeinojen avulla pystyttäisiin tehokkaasti hyödyntämään maatalojen käyttämättä olevia tuotantoresursseja. Parhaillaan työskentelee toimikunta mainittujen elinkeinojen kehittämiseksi.

Pieni tilakoko on yksi syy myös hitaaseen pääomanmuodostukseen maatalouselinkeinon sisällä. Tästä puolestaan aiheutuu usein ongelmia tilan sukupolvenvaihdoksen yhteydessä. Kun pääomien puutteen lisäksi otetaan huomioon maatalouselinkeinon vinoutunut ikäjakauma, sukupolvenvaihdos lienee tulevaisuudessakin keskeisimpiä maatalouden ongelmia. Edullisten lainojen lisäksi nuorten viljelijöiden asemaa pyritään nykyisin helpottamaan myös suoranaisten avustuksien.

Parantamalla investointeihin tarvittavien lainojen saantimahdollisuutta ja kehittämällä tuotantotoimintaan liittyviä rahoitusjärjestelyjä voidaan sukupolvenvaihdokseen ja sitä usein seuraavaan tuotannon laajentamisvaiheeseen liittyviä taloudellisia vaikeuksia vähentää. Suuri tilakoko nähdään usein pelkästään positiivisena ilmiönä. Kokemus kuitenkin osoittaa, että sukupolvenvaihdos suurelta tilalla voi olla erittäin vaikea.

Jotta maataloille yleensä löytyisi jatkajia, maaseudulla tulisi säilyä väestömäärä, joka turvaisi mm. kohtuullisen palvelutason säilymisen. Tämä edellyttää, että poliittisessa päätöksenteossa maaseutua tulisi käsitellä kokonaisuutena, jolla asuu ja työskentelee eri alojen ihmisiä. Samalla se merkitsee, että maatalouspolitiikan sijasta tulisi nykyistä useammin puhua maaseutupolitiikasta etenkin rakenne- ja aluepoliittisten tavoitteiden yhteydessä.

Yhteenvedona perheviljelmien tulevaisuudennäkymistä voidaan esittää seuraavat maatalouden rakennepoliittisen toimikunnan mietintöön sisältyvät ajatukset: Vaikka kiristynvä kilpailu ja jatkuva pyrkimys tuotantokustannusten alentamiseen aiheuttaa pitkällä aikavälillä painetta yrityskoon kasvattamiseen, on myös pienillä ja osittain ulkopuolelta saatujen tulojen varassa toimivilla tiloilla tärkeä merkityksensä erityisesti maatalouteen liittyvien alueellisten, väestöllisten ja ympäristöllisten tavoitteiden saavuttamisessa. Tämän vuoksi toimikunta katsoo, ettei maatalouden rakennetavoitetta voida täsmällisesti ja yksiselitteisesti määrittellä, vaikkakin yleisenä pyrkimyksenä tulee olemaan tilakoon suurentaminen ja tuotantontekijöiden rationaalisen käytön edellytysten parantaminen maataloilla. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että maatalouselinkeinomme tulee edelleenkin koostumaan pelto- ja metsäalojensa, tuotantosuuntiensa ja työmenekkinsä puolesta erikokoisista perheviljelmistä.

Yhteiskunnallisten muutosten mukana perheviljelmäkäsitys saa uusia piirteitä, mutta sitä voidaan kuitenkin pitää Suomen maatalouden perustana. Perheviljelmä ei ole yksinomaan elintarvikkeita tuottava yritys, se on viljelijän koti ja osa maaseutua.

Kirjallisuutta

- HASSINEN, S. 1980. Maatalouden tuotantorakenteen kehitys.
Maatal. tal. tutk.lait. tied. 66. 84 s.
- IHAMUOTILA, R. 1983. Suomen maatalouselinkeinon pääomakanta
ja velkaisuusaste vuosina 1961-1980. Helsingin
yliopiston Maatalousekonomian laitoksen julkaisuja
10. 128 s.
- & LEHTINEN, R. 1980. Maatilatalouden investoinneista
ja niiden rahoituksesta. Helsingin yliopiston maatal.
pol.lait. tutk. 23.97 s.
- KETTUNEN, L. 1981. Objectives and means in Finnish agricultural
policy. J. Sci. Agr. Soc. Finland 53:285-293.
- Maatalouden rakennepoliittisen toimikunnan mietintö.
Komiteanmietintö 1980:9.
- Maatalouden tuotantopoliittisen toimikunnan osamietintö II.
Komiteanmietintö 1980:5.
- MÄKINEN, P. 1982. Taloudellisten suhdanteiden vaikutus maata-
louden tuotantoedellytyksiin. Maatalouspolitiikan pro
gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. 66 s.
- Tilastot. Maatilahallitus, Tilastokeskus.
- TORVELA, M. 1978. Report on Symposium on the Problems of the
Agricultural Development of Less-Favoured Areas in
Finland. FAO/ECE/AGRI/WP.3/SEM.1/R. 4:1-17.
- Tutkimuksia Suomen maatalouden kannattavuudesta. Tilivuosi 1978.
(Summary: Investigations on the profitability of
agriculture in Finland. Business year 1978). Maatal.
tal. tutk.lait. julk. 44. 70 s.

PERHEVILJELMÄMAATALOUDEN PÄÄMÄÄRÄSTÄ JA TALOUDELLISISTA
EDELLYTYKSISTÄ POHJOISMAISSA¹⁾

Matias Torvela

1. Lähtökohtatilanne

Eri pohjoismaissa maataloustuotanto perustuu perinteisesti talonpoikien omistamiin perheviljelmiin. Yrittäjämuodossa ei tulevaisuudessakaan tule olemaan ainakaan suuria muutoksia. Tanskassa ja Etelä-Ruotsissa tuotannon luontaiset edellytykset ovat selvästi paremmat kuin Keski- ja Pohjois-Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Norjan vuoristoalue ja muiden maiden (paitsi Tanska) pohjoisemmilla alueilla ovat erikoisolosuhteet maataloudelle. Nämä luovat erikoishinnan täällä maataloudelle.

Vaikka tilakoko Ruotsissa ja Tanskassa on selvästi suurempi kuin Norjassa ja Suomessa, viljelmien työt tehdään kaikissa maissa lähes yksinomaan viljelijäperheen omalla työpanoksella. Palkkatyön osuus Suomen maataloudessa on vain 5 % ja vastaava luku Norjassa on 8 %. Tanskassa 87 %:lla viljelmistä ei ole lainkaan vierasta työvoimaa ja noin 10 %:lla on yksi vieras työntekijä. Maatalouden työvoima koostuu Ruotsissa noin 199 000 viljelijäperheen jäsenestä, 38 400 vakituisesti palkatusta työntekijästä ja 15 800 tilapäisesti palkatusta työntekijästä.

2. Maatalouden päämäärä

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista yksityiskohtaisesti pyrkiä esittämään kunkin pohjoismaan maatalouden päämääriä. Seuraavassa rajoitutaan viittaamaan vain eräisiin erikoispiirteisiin eri maissa. Puhuttaessa maatalouden päämääristä ja tavoitteista,

¹⁾ NJF:n kongressissa Helsingissä 29.6.1983 pidetty alustus.

ne voidaan samaistaa monilta osin myös perheviljelmien päämääriin ja tavoitteisiin. Suomen, Ruotsin ja Norjan maatalouspoliittisissa tavoitteissa on useita yhtymäkohtia. Tanskan maatalouden kehittäminen on paljolti riippuvainen Euroopan talousyhteisön maatalouspolitiikasta ja Tanskan erikoisolosuhteiden sopeuttamisesta siihen.

a. Tuotantotavoite

Tuotantotavoitteet Ruotsin maataloudessa ovat vaihdelleet jonkin verran vuosien mittaan. Vuonna 1977 hyväksytyssä maatalousohjelmassa lähdetään maatalouden tuotantomahdollisuuksien hyväksikäytöstä, ts. nykyinen tuotannossa oleva peltoala pyritään säilyttämään. Kotieläintuotanto pyritään mitoittamaan kotimaan kulutuksen mukaan ja ylijäävä peltoala käytetään leipäviljan viljelyyn. Parhailtaan Ruotsissa tarkistetaan maatalousohjelmaa. Tuotantotavoitteissa Ruotsissa heijastuu myös elintarvikkeiden saannin varmuus kriisiaikoina.

Tuotantotavoitteiden taustana on Suomessa kotieläintuotteiden ylituotanto. Maatalouden tuotantotavoitteet pyritään määrittämään siten, että saavutetaan nykyistä parempi tasapaino eri tuotteiden tuotannossa ja kulutuksessa. Sekä tuotavia elintarvikkeita että tuontipanoksia pyritään korvaamaan oman maan tuotannolla. Tuotantotavoitteissa pyritään huomioimaan myös maatalouden rakenne- ja tulopolitiikan tavoitteet sekä aluepoliittiset näkökohdat.

Norjassa maatalouden tuotantotavoitteet pyritään määrittämään siten, että saavutetaan optimaalinen taso omassa maassa tuotetuilla elintarvikkeilla. Tämä tarkoittaa, että maassa pyritään tuottamaan kotieläintuotteita, perunaa ja eräitä vihanneksia kotimaan kulutusta vastaavasti. Viljan tuotantoa varmuussyistä pyritään lisäämään, mikä edellyttää myös pellon uudisraivauksen lisäystä.

Tanskassa tuotantotavoitteiden asettelussa joudutaan ottamaan huomioon Euroopan talousyhteisön maatalouden tuotantotavoitteet ja ne on pyrittävä sopeuttamaan oman maan tavoitteiden kanssa. Yhteenvetona voidaan todeta, että Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa tuotantotavoitteissa heijastuu voimakkaasti kotimaisen kulutuksen tyydyttäminen. Tanskassa tämän ohella on otettu huomioon kilpailu vientimarkkinoilla ja EEC:n maatalouspolitiikka.

b. Rakenne- ja tehokkuustavoite

Maatalouden päämääristä ja tavoitteista puhuttaessa keskeisellä sijalla ovat myös rakenteen kehittäminen ja tehokkuuden lisääminen. Suomen osalta voidaan todeta, että rakennekehitys häiriintyi toisen maailmansodan jälkeen, jolloin asutettiin Karjalan siirtoväki ja sotilaille jaettiin maata. Viime vuosikymmeninä on harjoitettu ponnekkaasti tilakoon suurentamista. Keskikoko ei ole noussut kovin paljon, mutta aivan pienten tilojen luku on voimakkaasti alentunut ja keskikokoisten perheviljelmien luku on selvästi lisääntynyt.

Maatalouden rationalisointi ja tehokkuuden lisäys voitaneen monilta osin samaistaa. Keskeisiä kohtia rationalisoinnissa ovat mm. tuotannon koneellistaminen ja tuotantoedellytysten parantaminen. Viimeksi mainittuun kuuluvat mm. kasvilajikkeiden jalostus, viljelymenetelmien kehitys, eläinten jalostus, eläinten hoito, salaojitus. Viime vuosina osa Suomen tuotannon rajoitustoimenpiteistä ovat olleet tehokkuuden lisäämiselle vastakkaisia. Tällaisia ovat mm. suurempien yritysten markkinoimismaksut, hintojen erilaistaminen, karjakoos ylärajat maidon tuotannossa, kanatalouden rahoitustoimet jne. Kuitenkin voidaan Suomenkin osalta todeta, että yritysten kokoa pyritään suurentamaan, joskin halutaan pysyä perheyrittäjäyksissä. Samoin tehokkuuden lisäys nähdään välttämättömänä, joskaan teollisuusmainen yli-tehokas tuotanto ei ole saanut kannatusta ja suurempaa jalansijaa maassamme.

Ruotsissa maatalouden tehokkuustavoite on ollut jo vuosia selvästi esillä harjoitettavassa maatalouspolitiikassa. Tehokkuustavoite tarkoittaa, että rationalisointipolitiikan tulee ensikädessä edistää tehokkaiden perheyriyten syntymistä ja säilyttämistä. Täten päätöksen mukaan luodaan edellytyksiä tuottaa maataloustuotteita hyväksyttävään halpaan hintaan ja samalla helpotetaan maataloudessa työskentelevien tulovaatimuksen saavuttamista. Tämä on rationalisointipolitiikan päätavoite.

Tanskassa näyttää maatalouden kehitys kulkevan jatkuvasti siihen suuntaan, että tilaluku vähenee 2-2,5 % vuodessa lähivuosisikymmenen aikana. Tuotanto tilaa kohti näyttää kasvavan ja samalla työpanoksella tuotetaan yhä enemmän tuotteita. Miten pitkälle kehitys voi jatkua, ei ole vielä näkyvissä. Tehokkuus ja viljelijöiden tulotaso Tanskassa, kuten tietysti muissakin maissa, ovat monin eri tavoin kytkettyinä toisiinsa.

Myös Norjassa on kiinnitetty huomiota maatalouden rakenteen kehitykseen ja tehokkuuteen. Alalla tapahtunut kehitys ilmenee Norjan maataloutta koskevasta raportista (NJF-utredning, rapport 11).

c. Tulotavoite

Viime aikoina viljelijöiden tulotavoite näyttää eri maissa tulleen hyvin keskeiselle sijalle. Viljelijöiden tulotasotavoite on ehkä selvimmän esitetty Norjassa. Norjan maatalouspolitiikassa on jo vuosia hyväksytty rationaalisesti hoidetulla viljelmällä täystyölliselle henkilölle sama tulotaso kuin minkä saa aikuinen teollisuustyöntekijä rationaalisesti hoidetussa teollisuudessa. Tämä tuo tietenkin ongelmia miten se on saavutettavissa eri tuotteita tuotettaessa maan eri osissa. Norjassa on yritetty myös nämä ongelmat ratkaista. Systemi näyttää toimivan monimutkaisuudestaan huolimatta.

Suomessa vuonna 1983 voimaan tullut uusi maataloustulolaki on periaatteiltaan eräiltä osin Norjan järjestelmän kaltainen. Siinäkin luvataan täystyöllisyyden antavalla ja rationaalisesti hoidetulla viljelmällä työskentelevälle henkilölle sama vuositulo eri tapauksissa kuin mikä on ammattitaitoisella teollisuustyöntekijällä. Tästä menettelystä ei ole vielä kokemuksia, mutta järjestelmältä odotetaan paljon. Asiaa koskeva selvitystyö on parhaillaan käynnissä ja ehkä ensi syksynä ja ensi talvena saadaan ensimmäiset kokemukset. Nykyisessä laissa on ensi kerran asetettu selvä tulotasotavoite. Aikaisemmin on seurattu pääasiassa oikeudenmukaista tulotason kehitystä.

Perinteisesti tanskalainen viljelijä on taannut tulotasonsa tuotantoa lisäämällä ja tehostamalla. Näyttää siltä, että samoja keinoja on käytettävä edelleenkin. Maataloustuotteiden vientimarkkinoiden kehitys ja EEC:n harjoittama maatalouspolitiikka vaikuttavat omalta osaltaan tanskalaisen viljelijän tulotason kehitykseen.

Ruotsissa viljelijöiden tulotavoite tulisi ottaa huomioon erityisesti maataloustuotteiden hintoja määrättäessä. Voimassa olevassa maatalousohjelmassa ei ole kuitenkaan täsmennetty tulotavoitetta vertailuryhmän ja vertailun suoritustavan osalta. Ohjelmassa todetaan ainoastaan, että vertailussa tulisi ottaa huomioon niin taloudelliset kuin sosiaaliset tekijätkin. Tulotavoitteeseen liittyy toisaalta tuloerojen tasaaminen erilaisten viljelijäryhmien välillä, toisaalta yleistä elintason nousua vastaavan elintason kehityksen turvaaminen maataloudessa työskenteleville.

Ruotsissa on viime aikoina keskusteltu tulotasotavoitteen uudelleen asettelusta. On esitetty, että viljelijöiden tuloja tulisi verrata muiden pienyrittäjien tuloihin. Tämä olisi uusi piirre tulovertailussa.

3. Perheviljelmämaatalouden taloudelliset edellytykset

a. Tilan hankinta

Maatalous on tunnetusti paljon pääomia vaativa yritys tuottoon ja nettotuloon nähden. Kokemus osoittaa, että tilan hankinta, sekä osto että vanhemmilta periminen, tulee nuorelle viljelijälle kalliiksi. Eri pohjoismaissa on pyritty hillitsemään tilojen hintojen tai pellon hinnan kohtuutonta nousua. Kaikesta huolimatta tilojen hinnat nousevat tuottoa nopeammin. Näyttää siltä, että tarvitaan tehostettuja toimenpiteitä maan hinnan kurissa pitämiseksi. Lisääntyvä lainantarve ja korkokannan nousu lisäävät ongelmia nyt ja lähitulevaisuudessa tilaa hankittaessa. Tätä tilannetta vaikeuttaa vielä se, että tilan hankinnan yhteydessä joudutaan peruskorjaamaan rakennuksia, ostamaan koneita ja eläimiä. Tilan hinta joudutaan maksamaan verraten lyhyessä ajassa, mikä pienentää perheen kulutusmahdollisuuksia ja alentaa täten elintasoa. Sukupolven vaihdos ja tilan hankinta yleensä ovat perheviljelmien suurimpia ongelmia.

b. Rakennekehitys ja tehokkuus suhteessa rahoitukseen

Monet seikat puoltavat yrityskoon suurentamista maataloudessa ja tätä korostetaan toistuvasti. Maatalousyritykset yleisesti ottaen ovat pohjoismaissa niin pieniä, että tehokkuutta lisäämällä ei ole esteitä lisätä yrityskokoa. Näyttää siltä, että ainakin Suomessa ja Norjassa pyritään säilyttämään tällä hetkellä olevat työpaikat maataloudessa. Molemmissa maissa maatalouden työllinen työvoima on noin 9 % koko työllisestä työvoimasta. Kun samanaikaisesti ei kuitenkaan pyritä (etenkään Suomessa) lisäämään tuotannon määrää, tuotannon voimakas tehostaminen tuskin on mielekästä. Suomessa on lisäksi viime aikoina esitetty, ettei tilojen luku saisi paljon nykyisestään laskea. Täten rakenteen kehittämisen ja tehokkuuden lisäys tilakokoa suurentamalla ei ole merkittävässä määrin mahdollista, mikäli tavoite edelleen hyväksytään ja siihen halutaan päästä.

Ruotsin maataloudessa tuskin on asetettu selvää tavoitetta tietyn maatalousväestön säilyttämisestä, vaikka nyt tuotannossa oleva peltoala pyritään pitämään viljelyksessä. Käytännössä tämä merkitsee, että tuotannon tehostamistoimenpiteitä voidaan tukea siitä huolimatta, että seurauksena olisi työpaikkojen väheneminen.

Tanskassa maatalouden tuottavuuden ja tehokkuuden lisääminen ovat olleet selvästi tavoitteena. Yrityskoon kasvu ja tuotannon pääomavaltaistuminen ovat kuitenkin - muiden tekijöiden ohella - johtaneet useat viljelijät taloudellisiin vaikeuksiin. Kehityksen uskotaan kuitenkin jatkuvan edelleen niin, että esimerkiksi tilaluku vähenee vuodesta 1982 vuoteen 1997 runsaat 2 % vuodessa.

c. Tuotantotavoite

Tuotantotavoitteiden saavuttamiseksi eri maissa on käytetty useita toimenpiteitä. Ehkä selvimmin on käytetty hinta- ja tukipoliittisia toimia. Tähän liittyy läheisesti myös ylituotannon markkinointi ja siihen liittyvä rahoitus.

Koska kotieläintuotteiden - erityisesti maidon - ylituotanto on ongelma niin Suomessa, Ruotsissa, Norjassa kuin Tanskassakin, ei perheviljelmillä ole merkittäviä mahdollisuuksia kasvattaa tulojaan tuotantoa lisäämällä. Leipäviljan ja joidenkin erikoiskasvien viljelyalan lisääminen on tosin mahdollista ilman ylituotannosta johtuvia rasituksia. Luonnonolot useassa tapauksessa rajaavat tuotantomahdollisuudet huomattavalla osalla tarkateltavaa aluetta voittopuolisesti kotieläintalouteen.

Asetettuun tuotantotavoitteeseen on pyritty mm. maataloustuotteiden hintoja ohjaamalla, erilaisia markkinointimaksuja ja tuotantopanosten maksuja perimällä, maksamalla tuotannonmuutoskorvauksia sekä suurten yritysten perustamista rajoittamalla. Toisaalta on maksettu erilaisia tuotanto- ja tukipalkkioita, joihin kuitenkin usein liittyy enemmän tulo- ja aluepoliittisia kuin tuotantopoliittisia näkökohtia.

Nämä tuotannonohjaustoimenpiteet, jotka jo pitkään ovat olleet pääasiassa tuotannon supistamiseen tähtääviä toimenpiteitä, ovat saaneet aikaan sen, että perheviljelmien on pyrittävä löytämään toimeentulonsa turvaamiseksi myös muita keinoja kuin maataloustuotannon lisääminen. Tämä tulee ilmeisesti olemaan eräs huomattava ongelma eri maiden maatalouspolitiikassa. Tässä yhteydessä usein mainitaan osa-aikaviljelyn edut, jolloin perheen toimeentulo ei riipu yksin maataloustuotannosta.

Eräissä tutkimuksissa on pyritty selvittämään maataloustuotannon merkitystä koko kansantaloudelle. Näyttää siltä, että maataloustuotannon laajuutta olisi tarkemmin tutkittava koko kansantalouden kannalta. Tässä yhteydessä tulisi myös selvittää miten paljon on tarkoituksenmukaista tukea maataloutta kussakin maassa. Saattaa olla, että maataloudelle menevää valtion tukea on ilman syytä liikaakritisoitu.

d. Perheviljelmä ja osa-aikaviljelmä

Perheviljelmä on usein (ainakin Suomessa ja Norjassa) haluttu samaistaa täystyöllisyyden ja täyden toimeentulon antavaan viljelmään. Perheviljelmä ja siihen kohdistuvat toimenpiteet tulisi ehkä laajentaa koskemaan nykyistä selvemmin myös osa-aikaviljelmiä koskeviksi. Toiselta puolen myös palkkatyön käyttö tietyissä tapauksissa perheviljelmällä tulisi olla mahdollista. Viljelmät, joilla perhe työskentelee huomattavan osan ajastaan, tulisi lukea perheviljelmiksi. Tämä koskee myös vuokraviljelmiä. Ruotsissa ja Norjassa viljelijöiden tulot maatalouden ulkopuolisista sivuansioista ovat nousseet viime vuosina voimakkaasti.

e. Perheviljelmä ja muu yhteiskunta

Perheviljelmämaatalous on ollut pohjoismaissa perinteisesti työvoimareservi. Teollisten elinkeinojen rationalisointi ja automaatio näyttävät jatkuvan. Työvoiman kysynnän kasvu voi ennen pitkää

hidastua nykyisestään. Maatalouden merkitys mielekkään työn tarjoajana voi tulevaisuudessa lisääntyä. Suomessa, Norjassa ja ehkä Ruotsissakin haja-asutusalueiden asutuksen säilyminen on jäänyt osaksi maatalouden tehtäväksi. Näin lienee tulevaisuudessakin. Myös metsien hoito ja puun korjuu tapahtuu osaksi viljelijöiden toimesta.

Maaseudun puhtaana säilyminen on usein (ainakin puheissa) annettu maatalouden tehtäväksi. Maaseutumaiseman säilyttäminen tulevaisuudessa on entistä tärkeämpi. Lannoitteiden, kasvinsuojeluaineiden jne. käytön vähentäminen ja yleensä tinkiminen tehokkuudesta alentaa tuottoa. Luonnon suojelusta aiheutuvia kustannuksia ei tulisi panna viljelijöiden maksettavaksi, vaan niistä on vastuussa koko yhteiskunta.

Viljelijöiden eläkkeiden ja sosiaalisten etujen järjestely tulee entistä tärkeämmäksi. Perheviljelmien kehittymiselle ja koko maatalouden tavoitteiden saavuttamiselle on ensiarvoisen tärkeää miten eläkkeet, muut sosiaalietuudet ja palvelut maaseudulla saadaan järjestetyksi. Viljelijöiden koulutus muihin ammattiryhmiin verrattuna on vielä vähäisempää. Koulutusta tulisi tehostaa nykyisestään.

4. Yhteenvedo

Maatalouspolitiikkaa kussakin pohjoismaassa tulee hoitaa siten, että perinteinen talonpoikaistyylinen perheviljelmämaatalous voi toimia. Tämä lienee edullisinta maataloudelle itselleen ja koko yhteiskunnalle. Tulotason hoito edellyttäisi tehokkuuden lisäystä. Koneellistaminen, tuotannon kasvu, tuotantopanosten käyttö, automaatio jne. on pidettävä tietyissä rajoissa. Perheviljelmiä kehitettäessä ei pidä innostua liikaa. Tämä koskee myös tilakokoa. Tämä auttaa viihtyvyyden säilyttämistä maaseudulla, terveellisten elintarvikkeiden saantia ja pienentää riskialttiutta maataloudessa jne. Saattaa olla, että maataloustuotteiden hintatasoa joudutaan nostamaan tulotason hoitamiseksi. Tämä lienee mahdollista, sillä elintarvikemenojen osuus kulutusmenoissa alenee jatkuvasti.

FAMILJELANTBRUKETS MÅLSÄTTNING OCH FINANSIELLA FÖRUTSÄTTNINGAR I NORDEN¹⁾

Matias Torvela

1. Utgångsläget

I Norden grundar sig lantbruksproduktionen av tradition på de av jordbrukarna ägda familjejordbruken. Beträffande företagsformen kommer det inte heller i framtiden att ske åtminstone några större förändringar. I Danmark och i södra Sverige är de naturliga förutsättningarna för produktionen betydligt bättre än i det övriga Norden. Särskilt i de norska bergbygderna och i de nordliga delarna av Sverige och Finland är förhållandena mindre gynnsamma för jordbruk.

Även om gårdarna är större i Danmark och Sverige än i det övriga Norden, utförs arbetet i samtliga länder nästan uteslutande av jordbrukarfamiljemedlemmarna själva. I Finland är den avlönade arbetskraftens andel endast 5 %, medan den motsvarande siffran för Norges del är 8 %. I Danmark har 87 % av gårdarna inte alls någon främmande arbetskraft och ca 10 % av gårdarna har en anställd arbetare. I Sverige består arbetskraften inom lantbruket av cirka 199 000 jordbrukarfamiljemedlemmar, 38 400 fast anställda och 15 800 tillfälligt anställda lantbruksarbetare.

2. Lantbrukets målsättningar

I detta sammanhang är det omöjligt att ge en mera ingående framställning av lantbrukets målsättningar i varje enskilt nordiskt land. I det följande hänvisas det endast till vissa särdrag i de olika länderna. Lantbrukets målsättningar är i många avseenden desamma som familjejordbrukets målsättningar. Finlands, Sveriges och Norges lantbrukspolitiska målsättningar har flera gemensamma

¹⁾ Inlägg vid NJF-kongress i Helsingfors den 29. juni 1983.

beröringspunkter. Lantbrukets utveckling i Danmark är i hög grad beroende av EG:s jordbrukspolitik och av hur man kan anpassa de danska specialförhållandena till denna.

a. Produktionsmålsättningarna

I Sverige har produktionsmålsättningarna varierat något från år till år. I det år 1977 godkända lantbruksprogrammet utgår man från att utnyttja jordbrukets produktionsmöjligheter, dvs. man strävar till att bibehålla den nu produktiva åkerarealen. Husdjursproduktionen försöker man anpassa till konsumtionen i hemlandet och på den överstående åkerarealen odlar man brödsäd. Som bäst håller man i Sverige på att justera lantbruksprogrammet. I målsättningarna beaktas också möjligheterna att erhålla livsmedel under kristider.

I Finland måste produktionsmålsättningarna ses mot bakgrunden av överproduktionen av husdjursprodukter. Man strävar sålunda till en allt större jämvikt mellan produktion och konsumtion av olika produkter. Man försöker ersätta såväl de importerade livsmedlen som de importerade produktionsinsatserna med inhemsk produktion. Samtidigt försöker man beakta även lantbrukets struktur- och inkomstpolitiska målsättningar samt de regionalpolitiska synpunkterna.

I Norge försöker man uppnå en optimal nivå med hjälp av livsmedel man själv kan producera. Detta innebär att man strävar till att producera husdjursprodukter, potatis och vissa grönsaker så att produktionen motsvarar konsumtionen i landet. Av säkerhetsskäl försöker man öka spannmålsproduktion, vilket förutsätter ökad nyröjning av åkerjord.

Beträffande produktionsmålsättningarna i Danmark måste man ta i beaktande EG:s lantbrukspolitiska målsättningar och försöka anpassa dessa till landets egna målsättningar.

Sammanfattningsvis kan man konstatera, att man vid målsättningarna för produktionen i Finland, Sverige och Norge kraftigt poängterar den inhemska konsumtionens tillfredsställelse. I Danmark har man dessutom beaktat konkurrensen på exportmarknaden samt EG:s lantbrukspolitik.

b. Struktur- och effektivitetsmål

Också strukturell utveckling och ökad effektivitet är av central betydelse då man talar om lantbrukets målsättningar. För Finlands del kan det konstateras, att den strukturella utvecklingen stördes efter andra världskriget då nya gårdar måste utdelas åt soldater och evakuerade karelare. Under de senaste decennierna har man arbetat för att förstora gårdarna. Medelstorleken har inte ökat särskilt mycket, men antalet småbruk har dock kraftigt minskat och de medelstora familjejordbrukets antal tydligt ökat.

Rationalisering och ökad effektivitet torde till stor del ge uttryck åt samma sak. Centrala för rationaliseringen är bl.a mekaniseringen av produktionen och förbättrandet av produktionsförutsättningarna. Till det sistnämnda hör bl.a växtförädling, utvecklad odlingsteknik, djurförädling och -skötsel samt dränering. En del av de produktionsbegränsande åtgärderna i Finland har under de senaste åren inverkat menligt på effektiviteten. Som exempel kan nämnas marknadsföringsavgifterna för de större företagen, prisdifferentieringen, begränsningen av besättningsstorlek i avsikt att minska mjölkproduktionen osv. Det kan emellertid också för Finlands del konstateras, att man samtidigt som man vill förstora gårdarna även är mån om att bevara dem som familjejordbruk. Likaså anser man det vara nödvändigt att öka effektiviteten, även om den övereffektiva, industrimässiga produktionsmodellen aldrig rönt någon större uppskattning i vårt land.

I Sverige har man redan under flera års tid framhållit effektivitetsmålet som en viktig komponent i den bedrivna lantbrukspolitik. Effektivitetsmålet innebär att rationaliseringspolitiken i första hand skall främja uppbyggandet och vidmakthållandet av effektiva familjeföretag.

Härigenom skapas enligt beslutet förutsättningar för att framställa jordbruksprodukter till en acceptabelt låg produktionskostnad och samtidigt uppnå inkomstmålet för de i jordbruket yrkesverksamma. Detta skall vara rationaliseringspolitikens huvudsyfte.

I Danmark syns utvecklingen leda till att antalet gårdar minskar med 2-2.5 % per år under det följande decenniet. Produktionen per gård tycks öka och med samma arbetsinsats framställer man allt flera produkter. Man kan inte ännu skönja hur långt denna utveckling kan fortgå. I Danmark - liksom naturligtvis också i de övriga länderna - är effektiviteten och jordbrukarnas inkomstnivå på många olika sätt knutna till varandra.

Också i Norge har man fäst uppmärksamheten vid lantbrukets strukturella utveckling och effektivitet. Resultaten av den utveckling som skett på området framgår närmare av den norska lantbruksrapporten.

c. Inkomstmålet

Under de senaste åren syns lantbrukarnas inkomstmål blivit ett centralt tema i de olika nordiska ländernas lantbrukspolitik. Inkomstmålet har kanske tydligast framträtt i Norge. Här har man redan åratal accepterat att en heltidssysselsatt jordbrukare på ett rationellt bedrivet gårdsbruk, skall ha samma inkomster som en fullvuxen industriarbetare inom en rationellt driven industri. Detta medför naturligtvis problem då olika produkter framställs i olika delar av landet. I Norge har man försökt lösa också dessa problem och trots att systemet är komplicerat verkar det att fungera tämligen bra.

Den nya lantbrukslagen, som trädde i kraft i Finland år 1983 syns ha vissa principiella beröringspunkter med det norska systemet. Även här utlovas åt en jordbrukare som är heltidssysselsatt på ett rationellt drivet jordbruk, samma årsinkomst som åt en yrkeskunnig industriarbetare. Av detta har man inte ännu några erfarenheter,

men man väntar sig mycket av systemet. Undersökningar pågår och nästa höst eller vinter får vi kanske de första erfarenheterna av hur systemet fungerat i praktiken. I den nya lantbruksprislagen är ett särskilt inkomstmål uppställt för första gången. Tidigare har man följt huvudsakligen den allmänna inkomstutvecklingen.

Den danske jordbrukaren har av tradition försäkrat sig om en skälig inkomstnivå genom att öka och effektivisera produktionen. Samma metoder måste uppenbarligen användas också i framtiden. Utvecklingen på lantbruksprodukternas exportmarknad och den lantbrukspolitik EG bedriver, inverkar även å sin sida på hur den danske jordbrukarens inkomstnivå kommer att utvecklas.

Inkomstmålet för jordbrukare i Sverige skulle särskilt beaktas vid prissättningen av jordbruksprodukterna. Däremot fanns det enligt riksdagsbeslutet mm. inte anledning att precisera inkomstmålet genom att ange vilka grupper som skulle jämföras och hur jämförelsen skulle gå till. Det framhölls därvid att det gällde att ta hänsyn till såväl ekonomisk som social standard, varför det var svårt att göra exakta mätningar. Vid sidan av att inkomstmålet skulle avse i första hand heltidssysselsatta inom jordbruket, skulle man försöka nå en ökad utjämning av inkomsterna mellan olika jordbrukarkategorier. Samtidigt som de som är sysselsatta inom jordbruket skulle kunna följa med i den allmänna standardökningen som uppnås i landet, fick detta inte ses som en lönsamhetsgaranti för varje enskilt företag. Beträffande prissättningen framhölls i beslutet, att det borde föreligga en betydande frihet vid valet av utgångspunkter för prissättningen.

I Sverige har man på senaste tiden diskuterat en omformning av inkomstmålet. Det har anförts, att jordbrukarnas inkomster borde jämföras med småföretagarnas inkomstnivå. Detta skulle innebära ett nytt drag i inkomstpolitiken.

3. Familjejordbrukets finansiella förutsättningar

a. Gårdsköp

Det är allmänt känt att jordbruket är en mycket kapitalkrävande företagsform i förhållande till produktivitet och nettoinkomst. Erfarenheten visar att det blir dyrt och svårt för den unge jordbrukaren att skaffa sig en gård, vare sig han köper gården eller övertar den efter sina föräldrar. I de nordiska länderna har man strävat efter att hejda den oskäligen prisförhöjningen på gårdar och åkerjord. Trots dessa strävanden stiger priserna på gårdarna snabbare än produktiviteten. Det skulle krävas effektivare åtgärder för att hålla priset på jord inom rimliga gränser. Det ökande lånebehovet och den stigande räntenivån kommer inom den närmaste framtiden att ytterligare försvåra jordanskaffningen. Situationen förfärras ytterligare av att man ofta i samband med gårdsköpet också måste grundrenovera byggnaderna samt köpa maskiner och djur. Dessutom måste lånen återbetalas inom en relativt kort tid, vilket förorsakar att familjens disponibla inkomster minskar, vilket leder till sänkt levnadsstandard för jordbrukarfamiljen. Generationsväxlingen och gårdsköp överhuvudtaget utgör ett av familjejordbrukets största problem.

b. Strukturutveckling, effektivitet och finansiering

Mycket talar för att gårdarna borde vara större, vilket också framhålls i olika sammanhang. Gårdarna i Norden är i allmänhet så små, att genom effektivisering är det möjligt att förstora gårdarnas storlek. Det verkar dock som om man åtminstone i Norge och Finland skulle vara beredd att bibehålla de arbetsplatser inom lantbruket som nu finns. I bägge länderna utgör den inom lantbruket sysselsatta delen av arbetskraften ca 9 % av hela arbetskraften. Då man samtidigt strävar efter att bibehålla den nuvarande produktionsnivån (särskilt i Finland) torde det inte vara meningsfullt att kraftigt effektivisera produktionen. I Finland har

man därtill på senaste tiden framhållit, att antalet gårdar inte borde få minska i avsevärd grad. Det är således inte i större utsträckning möjligt att utveckla strukturen och effektivera produktionen genom att öka företagens storlek, ifall man vill bibehålla de nuvarande målsättningarna.

I Sveriges lantbruk har man knappast uppställt någon distinkt målsättning i avsikt att bevara den nuvarande storleken av lantbrukarbefolkningen, även om man strävar efter att bibehålla den nuvarande åkerarealen. I praktiken innebär detta att man kan understöda åtgärder för effektivisering av produktionen trots att arbetstillfällena kan minskas.

I Danmark har man tydligt haft som målsättning att öka lantbrukets produktivitet och effektivitet. Den ökade företagsstorleken och den alltmer kapitaldominerade produktionen har bidragit till att försätta många danska jordbrukare i ekonomiska svårigheter. Utvecklingen kommer troligen ändå att fortgå så att t.ex. gårdarnas antal från 1982 till 1997 kommer att minska med drygt 2 % om året.

c. Produktionsmålsättningar

För att uppnå målsättningarna för produktionen tillämpas i de olika länderna ett flertal åtgärder. De främsta medlen är pris- och stödpolitiska åtgärder. Hit räknas också marknadsföringen av överskottet och finansieringen av denna.

Emedan överproduktionen av husdjursprodukter, särskilt mjölk, är ett problem såväl i Finland, Sverige, Norge som i Danmark är familj jordbrukens möjligheter till förbättrad lönsamhet genom att öka produktionen begränsade. Däremot kan produktionen av t.ex. brödsäd och vissa specialgrödor utökas utan risk för sanktioner på grund av överproduktion. I många fall begränsas produktionen av naturliga faktorer, t.ex. klimat och läge, till husdjursproduktion.

Man har försökt uppnå de fastslagna målsättningarna bl.a. genom att reglera lantbruksprodukternas priser, genom att påföra avgifter för marknadsföringen och uppbära accis på produktionsmedlen, genom att betala ersättningar för produktionsförändringar samt genom att begränsa etableringen av stora företag. Å andra sidan betalar man ut olika produktions- och stödpremier, men i högre grad av inkomst- och regionalpolitiska orsaker än på grund av produktionspolitiska aspekter.

Dessa åtgärder för styrning av produktionen, vilka man under en lång tid använt enbart för att minska produktionen, har vållat att familjejordbruken måste söka också andra möjligheter att trygga sin utkomst än genom att öka produktionen. Detta kommer uppenbarligen att bli ett svårt lantbrukspolitiskt problem i många länder. I detta sammanhang nämns ofta deltidjordbrukets fördelar där familjens utkomst inte är beroende enbart av lantbruket.

Man har i vissa undersökningar försökt utreda lantbruksproduktionens nationalekonomiska betydelse. Detta problem skulle behöva utredas ytterligare. Man borde också undersöka hur mycket det lönar sig att stöda lantbruket ekonomiskt i de olika länderna. Det kan visa sig att stödet åt lantbruket kritiserats onödigt hårt.

d. Familjejordbruk och deltidjordbruk

Man har ofta (åtminstone i Finland och i Norge) velat sätta likhetstecken mellan familjejordbruk och heltidsjordbruk som ger familjen dess hela uppehälle. Man borde kanske i stället utvidga begreppet familjejordbruk till att omfatta också deltidjordbruk. Å andra sidan borde det också vara möjligt att i vissa fall använda avlönad arbetskraft inom familjejordbruk. Ordet familjejordbruk kunde definieras som ett lantbruksföretag där familjen är sysselsatt under största delen av sin tid. Detta skulle gälla också arrenderade gårdar. I Sverige och Norge har den andel av jordbrukarnas inkomster som förvärvas utanför gården under de senaste åren ökat kraftigt.

e. Familjejordbruket och det övriga samhället

I de nordiska länderna har familjejordbruket av tradition utgjort en arbetskraftsreserv. Rationaliseringen och automatiseringen av industrin kommer av allt att döma att ständigt öka. Efterfrågan på arbetskraft kommer kanske förr eller senare att minska ytterligare. Inom lantbruket kan människorna i framtiden kanske erbjudas meningsfull sysselsättning. I Finland, Norge och kanske också Sverige har bevarandet av glesbygdens befolkning delvis fallit på lantbrukets lott. Så kommer det kanske också att bli i framtiden. Också skötseln och avverkningen av skogen har delvis fallit på jordbrukarnas lott.

I högtidliga tal anförtros landskapsvården ofta åt jordbrukarna. Mindre användning av gödselmedel, insektsgift o.s.v. och nedsatt effektivitet leder till sänkt avkastning. Det är dock inte jordbrukarna som borde betala för naturvården, utan ansvaret bör delas av alla.

Åt pensionsfrågor och andra sociala förmåner för lantbrukarna borde ägnas mera uppmärksamhet. För att familjejordbruket skall kunna utvecklas och för att lantbruket skall uppnå sina målsättningar måste man se till att jordbrukarna får samma sociala trygghet som de andra människorna i landet. Lantbrukarnas utbildningsnivå är lägre än andra yrkesgruppers i genomsnitt. Utbildningen borde effektiveras.

4. Sammanfattning

Lantbrukspolitiken i varje land borde skötas så att det traditionella familjejordbruket skulle ha utvecklingsmöjligheter. Detta torde vara den bästa lösningen, både med tanke på lantbruket och på hela samhället. För att man skall kunna höja lantbrukarnas inkomstnivå måste lantbruket effektiveras. Mekaniserin, produk-

tionsökning, insatserna av produktionsmedel, automatisering o.s.v. måste dock ske med måtta. Man får inte förivra sig under utvecklandet av familjejordbruken. Man måste se till att trivseln bevaras, att man kan producera hälsosam mat, att arbetet inte blir för riskfyllt o.s.v. Man blir kanske tvungen att höja lantbruksprodukternas prisnivå. Detta torde vara genomförbart, eftersom livsmedelns andel av den totala konsumtionen ständigt minskar.

